

# NARCIS VERDAGUER I CALLÍS

## 1863 - 1918

**E**l dia 29 d'octubre d'enguany s'escau el centenari del naixement d'un fill il·lustre de la ciutat de Vich: En Narcís Verdaguer i Callís.

De l'humil bressol dels Verdaguer, sapigué i assolí enlairar-se com altres del seu cognom homònim, a les cimes de la reputació en un aspecte, encara que diferent dels herois de la seva parentela, amb sòlida i ferma popularitat. La fama aconseguida en el curs de la seva vida, les aspiracions i conquestes del seu valor són encara prou recordades tant pels que l'havien conegut, com pels que han sentit glossar la seva eminent personalitat. Es probable que ara, amb motiu del centenari de la seva naixença, algunes plumes autoritzades renovin i retreguin de l'oblit les qualitats excel·lents del nostre compatrici. Que tornin a sorgir a la llum totes aquelles inquietuds que foren objecte de l'activitat, del seu esperit combatiu. I tornin a admirar-se les valors exemplars del gran polític, en el curs de la seva maduresa intel·lectual, en ordre a les supremes realitzacions que constituïren la meta de la seva vida.

Nosaltres, com a vigatans, en recordar aquesta efemèride gloriosa per la seva ciutat i pels seus homes, i en intentar fer sobresortir en la història el seu relleu, voldríem, com en un pròleg del llibre de la seva vida, fer ressaltar l'inici de les seves activitats, el preludi de la seva expansió en el camp de les lletres i de la política. Exposar els primers passos del seu camí que, tal volta en la contemplació de la totalitat de la seva obra, podrien quedar esfumats precisament per la gran alçària de la mateixa. Nosaltres creiem que tenen un valor fonamental en la resta de tota la seva reeixida personalitat.

La dinastia dels Verdaguer cal anar a cercar-la en la masia anomenada Torrents, enllà en la Plana de Vich, dintre la parròquia i terme del pintoresc poblet de Tavèrnoles, arcebrat a la muntanya que surmonta l'antic i llegendari castell de Sabassona.

En la casa de Torrents, els Verdaguer visqueren més de cinc cents anys, primer com a propietaris, després com a masovers quan una època de penúria econòmica els obligà a vendre-la. Allà, però, anaren naixent els rebrots de la família, els hereus de la qual mantingueren el seu cognom lligat a les evolucions de la hisenda. El darrer de tots fou Jaume, cosí germà de Mn. Cinto, després de la mort del qual, la seva muller se'n anà a viure a Can Tona, per a tornar més tard a Tavèrnoles on s'afincaren i visqueren.

De la generació anterior fou Segimon Verdaguer Prat, fadrister de la casa, germà de Cinto, l'hereu, de Josep, pare de Mn. Jacint, de Ventura, de Rita i de Josepa mare del Dr. Joaquim Salarich i Verdaguer.

Segimon Verdaguer i Prat va néixer, doncs, a Torrents, terme de Sant Esteve de Tavèrnoles, el 7 de novembre de 1819 i morí a Vich, on s'establí de mestre d'obres, el 17 de juny de 1897. Va viure al carrer de Corretgers, número 6, coneguda per «can Mon de Torrents», indicador de la procedència del seu propietari, que després fou comprada pel seu fill Josep on visqué fins a la seva mort (13 de desembre de 1945) amb la seva família.

Segimon Verdaguer tingué per padrins de baptisme Segimon Güell i Vargas, de Folgueroles, i Josepa Salarich, de Vich, cognoms que més tard veurem lligats amb vincles de sang a la família Verdaguer.

Casat amb Teresa Callís i Beneseit, tingué cinc fills: Magí, que després de distingir-se en alguns aspectes literaris durant la seva joventut, obtingué una càtedra i la direcció de l'Institut de Mallorca, on morí en 1925; el seu fill Marius Verdaguer continua amb les seves dots literàries, la vocació cultural del seu avant-passat. Josep, que residí sempre a Vich exercint càrrecs d'importància en l'administració municipal; una de les seves filles, Clara, emmullerada amb l'escriptor Ramon Rubado, lligà el seu nom il·lustre amb altre eminent en les lletres catalanes. Narcís, el qual ens complau d'estudiar més detalladament. Joaquim, que en la seva joventut el trobem estudiant en el Seminari de Vich i il·lustrant programes de festes i acadèmies amb notables composicions poètiques. I Josepa que professà en el Convent de Filles de la Caritat de Sant Vicens de Paul.

Narcís Verdaguer i Callís, el qual hem pogut centrar en l'ambient familiar de la seva època, estudià com tots els joves vigatans en el Seminari Diocesà, guanyant-se les despeses treballant. Que excel·lí en els seus estudis ho demostra el fet que en l'any 1880, quan tot just tenia 17 anys, defensa les conclusions de Filosofia en la festa anual amb que la Acadèmia de Sant Tomàs d'Aquino honorava al seu patró. Costum que durant molts anys, des de mitjans del segle XVIII, constituïa una de les gestes literàries de més ressonància en l'ambient cultural de la nostra pàtria. El seu contrincant a la polèmica fou Joaquim Sellas i Roquer, el qual més tard ocuparia una canongia en la Seu vigatana, amb la dignitat de Lectoral i professaria en el Seminari llatí, retòrica metafísica, hermenèutica, oratòria i teologia dogmàtica, lluint els coneixements que havia adquirit en la Universitat Gregoriana de Roma, on havia estat enviat, preveient llurs possibles condicions, per aquell bisbe vigatà, posseïdor del dó de descobriments vocacionals, Dr. Morgades i Gili. Era natural de Les Llosses, on cantà la primera Missa i morí a Barcelona obligat a traslladar-s'hi cercant remei a la seva malaltia als quaranta dos anys dedicats fidelment al servei del seu apostolat, de la seva càtedra i a l'oratòria apològica que posà en evidència amb motiu d'innombrables sermons de textos brillants i correctíssims.

Narcís Verdaguer i Callís seguia en el Seminari vigatà els seus estudis de batxillerat, alternant amb la carrera eclesiàstica fins a 1883, en que abandona aquests per a seguir la carrera de lleis a la Universitat de Barcelona, refusant una pensió per a Roma que li oferia el bisbe Dr. Morgades. Aviat posà a prova les seves condicions poètiques que esplaià a la *Font del Desmai*, essent dels capdavanters de la nova plèiade que, pels volts de 1882, continuaren en la poètica contrada la labor que iniciaren, en 1867, els fundadors de l'Esbart de Vich. En les acadèmies culturals del



Círcol Literari fundat en 1860, el trobem, a partir d'aquest mateix any 1882, llegint algunes de les seves produccions poètiques. El prestigi conquerit amb aquestes primeres mostres del seu estre poètic queda demostrat amb el fet que ja en aquest mateix any li fou encarregada la *Crida* de les festes de Sant Miquel dels Sants. La col·lecció d'aquestes *Crides* és de cabdal importància, tant per a conèixer la varietat i qualitat dels noms que intervingueren, encara que d'una manera anònima, com per a calibrar la importància de la musa popular vigatana dels segles passats. Un recull de la seva labor poètica es troba reunit en un dels fascicles de la *Lectura Popular* que publicava la *Il·lustració Catalana* (1925), on hi ha una selecció de la seva poesia, les primícies de la qual havia iniciat en *La Veu del Montserrat*. Les seves aficions poètiques devien constituir l'esplai de les seves múltiples activitats periodístiques, professionals i polítiques. Nodrida en la lectura dels clàssics, culminà la seva obra lírica amb la traducció en vers català de la *Divina Comèdia* del Dant, de la qual la seva vídua, en homenatge pòstum, publicà en magnífica edició de

bibliòfil les dues primeres parts de la trilogia, tota vegada que la mort el sorprengué abans d'acabar aquesta difícil traducció. Aquesta observació ens porta a remarcar l'aportació vigatana a la traducció al català de l'obra del poeta florentí, ja que en el segle XV fou el vigatà Andreu Febrer qui per primer realitzà la versió completa del poema i, en el segle XIX, Antoni d'Espona i de Nuix i Narcís Verdaguer i Callís aconseguiren, el primer la totalitat de la traducció que permaneceix inèdita i desgraciadament perduda, excepte alguns fragments que en el núm. 102 de *Catalana*, en commemorar el VI.<sup>e</sup> centenari de la mort de Dant, s'insereixen, entremig d'altres mostres d'autors diversos; i el segon, nostre biografiat, les dues primeres parts de l'obra «Infern» i «Purgatori». Creiem així que les tres primeres versions de l'obra magna del gran italià han estat degudes a la pluma de tres il·lustres fills de Vich.

La seva poesia es vegé premiada amb el Llaüt d'Argent en el Certamen de la Joventut Catòlica de Barcelona, celebrat l'any 1887, amb la seva poesia «Fernanda».

Formà part del cos de mantenedors dels Jocs Florals de Barcelona en 1891, 1892 i 1916, actuant en el primer d'aquests anys de Secretari.

El seu veritable temperament es descobrí aviat amb el conreu d'afers de més activa transcendència. En el mateix 1882, fundà i dirigí un periòdic quinzenal, d'orientació excel·lent, que titulà *L'Almogàver*. En fou també el màxim col·laborador. Al seu costat, Benvingut Cabot i Antoni Vila signaren alguns treballs. De fora de Vich col·laboraren Marià del P. Vallès i Maurici Fius i Palà. Jacint Verdaguer hi publicà algunes poesies. El primer número sortí a la llum el 15 de març i el darrer el 30 de maig. Això vol dir que només en sortiren sis. Apologètic i literari, el lema que defensaven amb aquesta publicació era «Per Déu i per la Pàtria». En el darrer article, en acomiadar-se de llurs lectors i subscriptors, en subratllar la idea de defensar els furs de la veritat i de la justícia, propagant l'afició al conreu de les nostres lletres, i en defensa de les salvadores doctrines de l'Església catòlica, lamenta la debilitat d'haver-se barrejat en un afer d'ordre espiritual, en un moment de lluita fratricida que amenaçava l'existència del sentiment religiós. D'aquí vingué, sense disposició de l'autoritat eclesiàstica, sinó per raons d'alta prudència, la fi, tan prematura del periòdic. Editat en la impremta vigatana dels germans Soler, pot considerar-se com la més avançada activitat de lluitador, en ares del doble lema amb què segellà la seva publicació, símbol del seu esperit combatiu, dintre els límits de la més ponderada rectitud.

Des de Barcelona, durant els seus estudis, o a Vich en les temporades de vacances, col·laborà assíduament en el Círcol Literari, ja com hem vist, amb lectura de poemes propis, ja amb manifestacions de més docta envergadura. Els anys 1884 i 1885 ocupà la tribuna amb sengles parlaments sobre la figura de Balmaes amb motiu de les sessions aniversàries de la mort de l'insigne filòsof, estrenades l'any 1861, continuades mentre durà la vida de l'entitat i vivents encara avui gràcies al patrocini de l'Excm. Ajuntament. Igualment, en el mateix Círcol, se'l troba l'any 1867, en la celebració commemorativa del milenari del restabliment de la Diòcesi de Vich després de la invasió dels àrabs, pronunciant el discurs magistral de la celebració, ponderant la influència de la Seu episcopal en la vida literària de la ciutat en el curs de la història de la diòcesi.

Després de la seva primera estrena periodística amb la publicació de *L'Almogàver*, faceta importantíssima de la vida que li permeté esplaïar el camp de les seves principals inquietuds, actuà de corresponsal barceloní del setmanari vigatà *La Veu del Montserrat* (1878-1902), fundat i dirigit pel canonge Jaume Collell, periòdic que deixà estela en la història de la premsa catalana.

Com a representant d'aquest periòdic intervingué en aquella històrica reunió de Llotja, el dia 11 de gener de 1885. La seva contribució a la idea que el patriotisme havia de superar les diferències i contribuir a la concòrdia, constituí la base del *Memorial de Greuges* presentat al rei Alfons XII el 10 de març. Poc després de la fundació, en 1886, del Centre Escolar Catalanista, hi entrà com a soci. El Centre fou l'entitat federativa de tot el catalanisme. Organització estudiantil, tots els estudiants tenien dret a ésser-hi admesos. Era una força que es preparava per al dia de demà. Aviat hi fou nomenat President de la secció de Dret i President del Centre en l'exercici de 1887-1888. Al seu costat Puig i Cadafalch, Rogent, Duran i Ventosa, Ripoll i altres alumnes de futura envergadura. L'escisió d'un nucli no adient a certes doctrines organitzà la *Lliga de Catalunya* que tenia per lema el foment, millora i defensa dels interessos morals, polítics i econòmics del país. Verdaguer en fou el primer president, substituït, en 1890, per Enric Prat de la Riba. L'any següent, el 6 d'abril de 1889, fou nomenat secretari de la Comissió de Relacions de la Lliga de Catalunya. Amb tots aquests títols guanyats en un curt espai de temps, en el qual, però, donà a conèixer les seves dots de veritable polític, pogué llançar-se de ple a la campanya per a la protesta del tan conegut article 15 del Codi Civil espanyol que venia a destruir la nacionalitat civil dels catalans i a detentar llur Dret.

En el Círcol Literari de Vich, la reforma de l'article 15 sonà com una campanya que estimulà l'esperit dels seus socis vers una enèrgica actuació que, unida a la resta de les poblacions catalanes, havia d'aconseguir la derogació de l'article tan funest per la integritat de les antigues institucions regionals, *l'article argolla*, com el qualificava en Francesc Rierola, el qual fou el primer de donar el crit d'alerta.

La protesta vigatana s'inicià amb una reunió a l'Ajuntament convocada pel capdavanter en la lluita: En Narcís Verdaguer i Callís. En aquest acte s'acordà celebrar una reunió pública en el teatre de la ciutat a fi de donar a conèixer l'abast de les disposicions i estudiar la manera de dur a terme la protesta que seria dirigida als presidents del Consell de Ministres i dels cossos col·legisladors. Apareix a la premsa un manifest dirigit als habitants de Vich i de la comarca, les signatures del qual son encapçalades per la del president del Círcol, Josep Viquer. En la mateixa entitat, els prohoms de la política ciutadana ocupen la tribuna pronunciant sensacionals discursos. Les reunions s'estenen als pobles de la comarca. A Granollers, a Manlleu, a la Bisbal, Canet de Mar, Seu d'Urgell, Tortosa, Bellver, Olot, Sant Esteve de Castellar, Hòstoles, Sant Cugat, El Bruch, Molins de Rei, Sant Sadurní, Reus i Espluga, diferents oradors consumeixen un torn, entre els quals no hi manca Verdaguer i Callís, representant de la Lliga Regionalista.

Entretant s'havia aprovat el projecte. Però la lluita estesa arreu de Catalunya aconseguí l'objectiu proposat i després de varies modificacions, l'article 15 fou resolt amb un text favorable.

Narcís Verdaguer i Callis, veritable heroi a la vanguardia de la protesta pública, insereix en *La Veu del Montserrat* una sèrie d'articles referents a la qüestió. Tots ells foren aplegats, més tard, en 1919, en un volum de les publicacions de la revista *Col·lecció d'estudis polítics*, sota el títol general *La primera victòria del catalanisme*, prologat per F. Maspons i Anglasesell, amb un resum biogràfic de l'autor degut a la pluma de Ramon Rucabado i Comerma. *Un autor vigatà ha dit que aquella època en que Narcís Verdaguer desbordà arreu la seva paraula fogosa, convençuda i tributària, fou l'edat d'or de la seva vida.*

Mossèn Jaume Collell ens glosa la primera vegada que parlà en públic en un míting de Sabadell. Verdaguer sortí airoés del debut, però el canonge de Vich amant de donar consells al jovent li va encomenar *refrenar l'entusiasme i posar sordina als afectes*. En la seva futura actuació, ferma, fecunda i reflexiva, vers la gran empresa del regionalisme català, vessà totes les seves energies, com hom pot veure seguint la seva vida a través de les institucions i de la vida barcelonina on arrelà profundament. Allunyat, aleshores, més o menys de Vich, on el lligaven encara sentiments familiars i espirituals, tornarà enllà de la seva vida, a defensar novament els interessos de la ciutat nadiua, en possessió del càrrec de diputat provincial, en 1911, i de diputat a Corts, en 1914, honorat amb els vots electorals dels seus admiradors compatricis.

Aquella actuació pública assenyada i curosa fa dir al seu prologuista, F. Maspons i Anglasesell, que Verdaguer i Callis no era sols un home representatiu i orientador sinó la veritable encarnació vivent de l'ideal de la terra. El poble, així el coneixia. En presentar-se a l'entrada d'un míting el poble s'aixecava en fèrvida salutació talment com si li fes present el símbol de la pàtria. Els aplaudiments jamai regatejats anaven dirigits, en doble consonància, «a l'home que sap ben dir i al que personifica un sentir i pensar nacional».

La visió política d'en Verdaguer fou la d'un vident que «avançà les paraules i donà el lèxic a l'actuació futura». No és possible analitzar punt per punt tots els conceptes de les idees polítiques del nostre coterrani. Es una tasca ja feta i segurament, com hem dit, la seva obra serà objecte de revisió i recordança, en ocasió de l'efemèrides del seu centenari, per plumes especialitzades en semblant matèria. Nosaltres, desitjosos de córrer per damunt de les seves activitats, no tenim altre deure que sintetitzar la seva vida iniciada amb tanta fe com entusiasme sota el cel boirós de la urbs vigatana.

Tot seguit, en 1889, ingressà a l'Ateneu Barcelonès on es distingí en les activitats de la docta entitat cultural.

Dintre el clos de la Lliga de Catalunya, Verdaguer i Callís va volguer eixamplar la influència política del seu ideari. Fundà el *Foment Catalanista* per a la sembra dels ideals patriòtics a les barriades populars de Barcelona, l'*Associació de Propaganda* (març, 1891) per a la predicació oral a les comarques i pobles.

D'ací que la *Unió* escollís Manresa per a la gran Assemblea, del 25 de març de 1892, on Verdaguer defensà la tesi de que havien d'ésser fills de Catalunya els que en la regió exercien els càrrecs públics. Doscents cinquanta delegats represen-

taven més de cent poblacions. Les bases aprovades tenien una importància decisiva per a la vida política, social i religiosa regional.

Per a seguir amb certa cronologia, encara que al vol de les seves activitats, ens cal parlar ací de la seva vocació periodística.

Verdaguer i Callís féu la seva primera escomesa literària en *L'Almogàver*, fundat per ell, i *La Veu del Montserrat*, periòdics vigatans que tots dos portaven per lema el segell que havia d'ésser norma de tota la seva vida *Pro aris et focis*. A *La Veu del Montserrat* ja s'ha vist com va vessar-hi tot el seu entusiasme amb motiu de l'al·ludit criteri reformador del Codi Civil. *La Veu del Montserrat*, editat a Vich, no era solament un periòdic vigatà, també irradiava la seva influència arreu de Catalunya. Així l'havia concebuda el seu fundador Canonge Collell i havia aconseguit el seu intent convertint-la en l'herald de la veu de tots els problemes de la regió. Tan introduïda estava en la vida barcelonina que ran de l'estància temporal de Mn. Collell a Barcelona, en 1890, es pensà traslladar la seva redacció a la capital. Hi han dos parers dignes d'estudi. Uns diuen que foren el propis vigatans que s'hi oposaren, contra l'opinió del seu fundador que volia tenir aprop l'òrgan de la seva influència, aleshores tan destacada. Altres que fou el propi Mn. Collell que envaït d'un acèrrim vigatanisme no volgué que la redacció de la Veu sortís de Vich. Collell es decidí per una posició arranjadora. Que a Vich, amb elements capaços de sostenir *La Veu del Montserrat*, es quedin amb la seva continuïtat i que a Barcelona es publiqui un altre periòdic amb les mateixes iniciatives i disposicions. Encoratjà els dos amics que li havien proposat el trasllat del periòdic, que no tenien prou eixampli en les columnes de l'altre periòdic barceloní *La Renaixensa*. Verdaguer i Callís donà sortida al setmanari *La Veu de Catalunya*, el primer número del qual apareix a 11 de gener de 1891. És una reproducció de la Veu vigatana, el mateix subtítol *setmanari popular de Catalunya*, el mateix lema, *Pro aris et focis*, les mateixes seccions, idèntics col·laboradors: Jaume Collell, Joaquim Cabot, J. Riberal Cuadreny i altres, que ajudaren el seu infantament. La Redacció de la Veu radicà a carrer Canuda, 14, en el mateix pis on vivia amb el seu cosí Mn. Cinto i on aquest havia donat a conèixer uns anys abans a un grup d'amics intel·lectuals el seu poema *l'Atlàntida*.

Aquell mateix any Verdaguer i Callís obria el seu bufet d'advocat al carrer de Mont-sió, núm. 3, bis.

A la Veu, Narcís Verdaguer i Callís desplegà el màxim de les seves lluites periodístiques. Articles patriòtics, polítics, socials, crítics i literaris, avalaren vuit anys d'una publicació de tan fecunda transcendència. La seva relació amb els capdavanters dels ideals autonòmics d'Ibèria i Europa el portà a inserir en el setmanari una crònica internacional sobre els moviments nacionalistes i socials d'arreu del món. Cal afegir aquí que aquesta documentació seguida després, particularment, fins a constituir un ampli cos de doctrina social i política fou deixat després de la seva mort, per expressa voluntat d'ell, a l'antigua Biblioteca de Catalunya. Quan, en 1898, en Prat de la Riba demanà a Verdaguer la prestació del seu periòdic, a la qual aquest accedí voluntàriament, fou convertit en diari. No acceptà el càrrec de director que li oferien, però continuà col·laborant-hi, predicant especialment, des

de la seva campanya sobre la Solidaritat Catalana (1906), la unió patriòtica que havia constituït l'eix de la seva vida periodística i combativa.

Està prou aprop nostre el record d'aquella *Veu de Catalunya* per a parlar més extensament dels seus fruits i de la llavor que hi sembrà el seu fundador. En la seva continuïtat periodística, en l'any 1893, va dirigir *La Barretina*, setmanari popular editat per «La Renaixença».

Resumint dades i fets cabdals de la seva actuació vejem com aquesta és molt destacada en l'afer anomenat dels Cinc Presidents i dels Gremis, en l'any 1899, des del seu càrrec de vocal secretari del Foment del Treball Nacional. En nom d'aquesta Corporació pronuncià a Reus, a finals del mateix any, el discurs de fons en la reunió motivada per les reclamacions a favor del Concert Econòmic de Catalunya amb l'Estat. Propulsa i realitzà des d'aquest organisme la creació d'una Bossa de Treball essent nomenat President de la Comissió Directiva. Aquesta Bossa va fondre's més tard amb la Bossa del Treball de la Diputació, gràcies a les seves gestions des de l'organisme Provincial, emparades per Prat de la Ribera. D'aquesta Bossa ademés de fundador en fou nomenat president reelegit invariablement.

En aquell mateix temps ostenta la primera presidència del Centre Nacional Català fundat també per ell, entitat que poc més tard, en 1901, es fusiona amb la Unió Regionalista per a constituir la Lliga Regionalista, que assolí llarga vida i fonda personalitat en les èpoques d'aguda lluita política del primer terç del nostre segle. Verdaguier i Callís junt amb Fargas, ostenten la vis-presidència. El Dr. Robert, la presidència. Els dos primers amb el futur president de la Mancomunitat Catalana, Enric Prat de la Ribera, són coneguts pels seus associats i seguidors com els patricis generadors d'aquell organisme.

En 1909, fou elegit regidor de l'Ajuntament de Barcelona. En 1911, fou votat, com ja s'ha vist, diputat provincial per Vich-Granollers. En 1913, diputat provincial per Barcelona, càrrec que té de renunciar en les eleccions del març de 1914 per a representar novament a Vich, però aquest cop en les Corts espanyoles.

Es curiós constatar que a Mollet, pel 1911 va aparèixer un sol número del suposat quinzenari *El Bon Molletà*, el qual va sortir expressament per a defensar la seva candidatura.

En el bienni 1910 1911, presidí la Societat Econòmica d'Amics del País i, en 1917, va ésser designat per igual càrrec per a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació el qual degué renunciar abans de prendre possessió, per la manca de salut, que des de molts anys abans tenia ressentida, però que ara declinava ostensiblement.

No podriem analitzar la vida pública de Narcís Verdaguier i Callís sense introduir-nos per un moment en la que podriem anomenar vida privada. No tant privada per això, que no trascendeixi constantment a derivacions de relació social, benèfica i pedagògica.

En 1893, va prendre per muller a Francesca Bonnemaïson i Farriols, catalana, filla de pare francès. Esposa i col·laboradora exemplar, fou un model de l'estampa moral i material de la dona forta. En tots els capítols de la història de Narcís Verda-



guer, el nom de la dona que va ajudar el marit i convertí la seva llar en un fogar d'acolliment i de mecenatge, no podria ésser mai deixat de banda.

El primer signe d'aquesta col·laboració apareix en la signatura de *Franar*, seudònim format per les primeres síl·labes dels dos noms, autors de traduccions de contes populars estrangers, especialment provençals, que avaloren una de les seccions del setmanari *La Veu de Catalunya*.

La llar dels Verdaguer, sense fastuositat, però curulla d'afectes espirituals, fou durant llarg temps cenobi de reunions de la intel·lectualitat i de la política del país. L'ajuda que la dama proporcionava al seu espòs, s'estenia als seus col·laboradors i a tots els qui es sentien honorats amb la seva amistat i tutela. Un exemple clar i eloqüent fou el tracte, la comprensió espiritual que el matrimoni establí amb Francesc Cambó, que continuà després fins a la mort del gran polític. Cambó entrà de passant, molt jove, al despatx de Narcís Verdaguer. Els esposos li obriren, amb les portes del bufet, les de la llar. Aquesta amistat perdurable entre Verdaguer i Cambó acabà convertint-se en una mena d'apadrinatge intel·lectual, gosàriem dir en una humaníssima tendresa filial per part del matrimoni. Cambó acudia diàriament al despatx de Verdaguer, comensal molts dies a la seva taula, on el diàleg es féu cada vegada més íntim. Quan Cambó instal·là el seu primer despatx al carrer de Girona acudia diàriament a visitar-los. En les seves absències les cartes sovintejaven almenys dues vegades per setmana. En un home apretat de temps com fou Cambó en el període àlgid de la seva activitat, ja mort D. Narcís, aquesta freqüència epistolar amb la vídua de Verdaguer dona la mesura del seu apreci i del seu respecte. Diu García Venero en la seva magnífica biografia de Cambó: «En els moments d'acció, en l'èxit i en la derrota, en les crisis extremades de l'home, en el sofriment físic i els greuges espirituals, estava sempre la mà samaritana de D.<sup>a</sup> Francesca». Tal volta, en alguns moments, allò que Cambó arribava a assolir, va estar determinat per l'alt pensament i la veu simbòlica de la que l'havia apadrinat espiritualment.

Francesca Bonemaison va tenir també una veritable actuació en la vida catalana. Fou la creadora de l'*Institut i Biblioteca Popular per a la dona*. Amb caire maternal agombolà la formació de la dona catalana i des d'aquell centre de cultura irradià arreu influències benefactores de les quals avui encara poden sentir-se beneficiades dues generacions femenines.

Si aque tes dues mostres valen per retratar suaument el valor de l'esposa i vídua de Narcís Verdaguer, ens farem càrrec del segell que deuria imprimir a la seva llar, de l'impacte que crearia en l'ànim de l'espòs treballador inescotable, del valor amb què irradiaria les seves qualitats a tots aquells que l'enrondaren i la seva estima als que es feien acreedors de la seva envejable protecció.

Verdaguer i Callís tenia instal·lat el seu despatx en dos pisos principals del carrer de Mont-sió. Aquesta referència ens porta a transcriure el resum d'unes notes del seu nebot, el pulcre escriptor Marius Verdaguer, en relatar mig segle de vida barcelonina. Fins l'any 1904, sota el despatx de Verdaguer estava establerta la taverna d'*Els Quatre Gats*, lloc de reunió de la bohèmia modernista. El brogit de les converses i els cops sobre les taules irradiaven un soroll incompatible amb el treball de l'home estudiós, ordenat i metòdic que romania precisament damunt la sala

de titelles. El contrast entre els que hi havia abaix i el que es realitzava a dalt era espantós. Les consideracions de l'autor, jove estudiant de Dret, més amic de l'espectacle sorollós que de la serietat amb que el seu oncle i el seu passant Cambó tractava qüestions de Dret i de política, són dignes, per la gràcia, d'ésser llegides.

Més tard els contertulis dels *Quatre Gats* abandonaren el local per a traslladar la seva penya al *Continental*, a la rambla de Canaletes. Utrillo, Rusinyol i Cases, ànimes de la conversa del lloc, s'hi aburrien. El local fou tancat en 1904 i en el mateix s'hi instal·là el seriós *Círcol Artístic de Sant Lluç*.

El carrer de Mont-siò va tornar a adquirir el tradicional ambient de serietat i tranquil·litat burgesa, amb intensa alegria del docte advocat Narcís Verdaguer i Callís. Més, poc temps va poder disfrutar d'aquella apaivagadora tranquil·litat. La malaltia que des de molts anys endarrera anava minant la seva salut corporal, fins al punt d'obligar-lo a desplaçar-se dels seus càrrecs polítics representatius, l'acostava inexorablement a la fi dels seus dies.

Va morir encara jove, a l'edat de cinquanta quatre anys, el 5 d'abril de 1918, en el seu domicili del carrer de Mont sió. Pocs dies restà allitat. En els darrers moments encara va aixecar-se per a rebre dignament el Sant Viàtic. Durant aquests darrers jorns, l'esposa fidel vessà la totalitat dels seus afectes. Innombrables amics s'interessaven visitant l'il·lustre malalt. El Dr. Joaquim Salarich, que havia rebut dels Verdaguer repetides mostres d'afecte i d'ajuda, no el va deixar ni un sol moment. El seu nebot, Marius Verdaguer, es trobava present en l'acte del dolorós traspàs. Ell mateix diu: «Jo l'havia estat veillant tota la nit. Vaig avisar tot seguit, per telèfon, a Francesc Cambó, el qual acudí ràpidament. Va entrar per la porta del despatx, lívid, i en ésser a la meitat del corredor es va deixar caure en una cadira i arrancà el plor. Em va impressionar molt veure plorar aquell home que jo havia cregut sempre construït de dura fusta».

El seu cos embolcallat amb la bandera catalana, segons la seva pròpia voluntat, fou enterrat apoteòsicament en una espontànea i sentida manifestació de dol popular, presidit per l'íntim amic i col·laborador de la seva vida, Francesc Cambó. L'Ajuntament de Barcelona acordà, en sessió del dia 10 d'abril de 1918, posar el seu nom a un carrer de la ciutat i el seu retrat en la Galeria de Catalans Il·lustres.

El bon amic, il·lustre escriptor Artur Llopis, en un treball publicat a *La Vanguardia*, no fa gaire, glossant la figura del Dr. Josep de Letamendi, s'esforça en cercar el carrer on va nèixer el gran metge. El carrer de Montjuic de Sant Pere. En localitzar-lo diu que avui porta el nom de Pere Lastortras i anteriorment aquest portava el de Narcís Verdaguer i Callís. Es una travessia del carrer Mitjà de Sant Pere, on estava establert el famós esmentat Institut i Biblioteca Popular per a la dona. La vídua Verdaguer havia sol·licitat, en virtut de l'acord de l'Ajuntament, que es donés el nom del seu espòs a aquell carrer que, encara mínuscol, tenia una de les parets que formava cos amb l'edifici de l'Institut. Així quedava novament vinculat l'establiment cultural de la seva fundació amb el cognom que tan orgullosament portava, a través d'uns llaços matrimonials indissolubles.

Narcís Verdaguer i Callís, fou d'aquells homes d'integritat perfecte que, surmontant pas a pas, però ràpidament, les graonades de les seves activitats, conquerí

el zènit de la seva carrera en plena joventut. No pogué abassegar més càrrecs d'importància, digne epileg dels variats treballs que s'imposà dur a terme en els diferents aspectes de la seva vocació. Hem donat una ullada a aquestes activitats, que molt aviat són expressades, però que comporten en la seva realització enormes i madurats esforços. A través de la visió de llurs actuacions, sembla entreveure's que mai defallí en les seves empreses i conquerí tot allò que va proposar-se, àdhuc diríem que arribà més enllà dels seus desitjos, considerant el seu caràcter rectilini, bondadós, equilibrat, equànim i cristià, que posà sempre a la pràctica de la seva habilitat periodística, de la seva contundència polemicista, de la seva fogositat oratòria i de la seva doctíssima personalitat de jurisconsult eminent.

Estigué en relació amb els capdavanters de la política i de la evolució social de Catalunya del seu temps, els quals el tingueren per amic cordial i tutelar en llurs empreses. Mecenes d'importantes realitzacions, fou el consultor íntim en assumptes propis de la professió en la qual es distingí, diu un seu biògraf, per l'esperit conciliador i poc amic de plets.

Morí com havia viscut, donant exemple de serenor cristiana i senyoriu patriòtic. Fins al darrer moment, fou fidel al lema que inspirà la norma de la seva vida, i orientà el destí de les seves publicacions *Per l'altar i per la Pàtria*.

MIQUEL S. SALARICH I TORRENTS

---